

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI

Əlyazması hüququnda

PAŞA QƏLBİNURUN POEZİYASI

İxtisas: 5716.01–Azərbaycan ədəbiyyatı

Elm sahəsi: Filologiya

İddiaçı: **Aytən Cəfər Qulu qızı Heybətova**

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün
təqdim edilmiş dissertasiyanın

AVTOREFERATI

Bakı – 2023

Dissertasiya işi Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetin Ədəbiyyat kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər: filologiya elmləri doktoru, dosent
Əlizadə Bayram oğlu Əsgərli

Rəsmi opponetlər: filologiya elmləri doktoru, professor
Vüqar Mikayıl oğlu Əhməd

filologiya elmləri doktoru
Gülbəniz İbrahim qızı Babaxanlı

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Kamil Fikrət oğlu Adışirinov

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun nəzdində fəaliyyət göstərən ED – 1.05 Dissertasiya şurası.

Dissertasiya şurasının
sədri:

akademik, filologiya elmləri doktoru,
professor
İsa Əkbər oğlu Həbibbəyli

Dissertasiya şurasının
elmi katibi:

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
İsmixan Məhəmməd oğlu Osmanlı

Elmi seminarın sədri:

filologiya elmləri doktoru, professor
Bədirxan Balaca oğlu Əhmədov

TƏDQIQATIN ÜMUMİ SƏCİYYƏSİ

Mövzunun aktuallığı və işlənmə dərəcəsi. Çağdaş ədəbiyyatda üslub özünəməxsusluğu ilə seçilən sənətkarlardan biri Paşa İsmayıl oğlu Musayevdir (Paşa Qəlbinur). O, keçən əsrin 80-ci illərindən milli ruhun oyanışlarına köklənmiş poeziyası ilə təhlil predmeti olmağı bacarmışdır. Poeziyada 60-cı illərdən başlayan yeniləşmə sonrakı onilliklərdə fərqli poetik modellərinin meydana çıxmasına səbəb olmuşdur. Ədəbi-nəzəri fikir bütün aspektləri ilə ədəbi prosesin ümumi axarını müxtəlif səviyyələrdə təhlilə gətirmək yolunu tutmuş, rəasional və irrasional baxışla Paşa Qəlbinur poeziyasına da münasibət bildirmişdir.

Həkim-şair Paşa Qəlbinurun bədii yaradıcılığı aktuallığı ilə səciyyəvidir. İstedadlı sənətkarın yaradıcılığı mühiti əhatələmək və ədəbi-mədəni prosesin gedişinin çoxşaxəliliyi və çoxqatlılığını əks etdirmək imkanı baxımından ciddi faktura ilə səciyyəyəndir.

Tanınmış şairin zəngin yaradıcılığı müxtəlif kontekstlərdə təhlillərin predmetinə çevrilmişdir. Ümumi və fərdi müstəvidə ədəbi-nəzəri fikrin marağına səbəb olan sənətkarın poeziyası 1980-ci illərdən üzü bəri günümüzə qədər mövzu və mündəricəsi, üslub özünəməxsusluğu ilə təhlil olunmaqdadır. “Ay bir əlçim buluddur” (1984), “Payız məktubu” (1987), “Rəngli göz yaşları” (1990), “İtmiş həsrət kimi” (1996), “Ağlıma gələnələr başıma gəldi” (2003) və s. kitabları əsasında aparılmış təhlillər çağdaş ədəbi prosesin ümumi axarında Paşa Qəlbinur yaradıcılığının, əxlaqi, fəlsəfi və bədii-estetik mənzərəsini mahiyyətini aydınlaşdırmağa köklənmişdir. M.İsmayıl “Ay bir əlçim buluddur” (1984), B.Nəbiyev “Sözün də su kimi lətafəti var” (1987), B.Budaqov “Şair Qəlbinura məktub” (1992), V.Quliyev “Gözlər bizə nə deyir?” (1992), A.Abdullazadə “İşığın yaşı” (1995), A.Mirseyid “Qəlbinurun işıq metaforası” (1997), Ə.Ələkbərli “Həqiqi sənətdə Tanrı möhürü var” (1997), V.Yusifli “Bu, Paşa Qəlbinurdur” (1999), S.Alışarlı “Açılmış qəlbimin şah qapıları” (1999), V.Sultanlı “Ədəbi-nəzəri illustrasiyalar” (2000), A.Kəngərli “Bir şairin poetik dünyası” (2001), R.Behrudi “Sözün işığında” (2001), K.V.Nərimanoğlu “Kəmiyyət və keyfiyyət

baxımından” (2001), N.Həsənzadə “Paşa Qəlbinur” (2002), V.Bayatlı “Şairlərin məşhur bir sözü var” (2002), Ş.Salmanov “Paşa poeziyada yorulmadan axtarır” (2002), V.Səmədoğlu “Paşa Qəlbinur haqqında söz düşəndə” (2002), B.Əlibəyli “Yanır bir ilahi şam” (2003), A.Məmmədov “Qəlbinur poeziyası XXI əsrin astanasında” (1999), Ə.Əsgərli “Fərdi üslubun poeziyası” (2017) və s. məqalə, resenziya və monoqrafiya kitab tipli araşdırmalarda Paşa Qəlbinur poeziyası müxtəlif aspektləri ilə təhlilə gətirilmişdir. İndiyədək istedadlı şairin poeziyasının dissertasiya səviyyəsində araşdırılması olmamış, sistemli elmi-nəzəri baxış formalaşmamışdır. Biz bütün bunların nəticəsi kimi, Paşa Qəlbinur poeziyasını sinxron və diaxron müstəvidə təhlilə gətirməyi məqsəd olaraq qarşıya qoyduq.

Tədqiqatın obyektı və predmeti. Problemin elmi-nəzəri və estetik cəhətdən düzgün aydınlaşdırılmasında ədəbi-tarixi proses, dövrün ədəbiyyat tarixçiliyi və tənqidçiliyi, arxiv və mətbuat, habelə milli və bəşəri ədəbi cərəyanların ənənə xüsusiyyətləri tədqiqatın obyektı qismində çıxış etmişdir.

Tədqiqatın predmetini müasir Azərbaycan ədəbiyyatının istedadlı nümayəndələrindən olan tanınmış şair Paşa Qəlbinurun poeziyası təşkil edir. Eyni zamanda mühiti dərk və ifadə üsullarının tipologiyası, janr səviyyəsinin uğurluluq əmsalı, folklor qaynaqlarının bədii mətnə gətirdiyi bütövlük və s. tədqiqat işinin predmeti siyahısına daxildir.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri. Tədqiqatın məqsədini Paşa Qəlbinur poeziyasını bir bütöv olaraq təhlilə gətirmək, poetik özünəməxsusluq imkanlarını, ənənədən yararlanma səviyyəsini, ayrı-ayrı şeirlərində özünü göstərən formullar sistemini, çağdaş ədəbi-mədəni mühitdə yerini, bədii-estetik təfəkkürünün millilik konseptini, janr və üslub mündəricəsini və s. aydınlaşdırmaq təşkil edir. Bunların reallaşması üçün aşağıdakı vəzifələr qarşıya qoyulmuşdur:

– mühit və yaradıcı şəxsiyyət timsalında Paşa Qəlbinur poeziyasının üslub fərdiyyətini aydınlaşdırmaq;

– 1980-ci illər poeziyasında özünü göstərən yaddaş arxetiplərinin işləklik səviyyəsini və metaforik xarakterini

aşkarlamaq;

– zəngin yaradıcılıq yolu keçən sənətkarın şeirlərinin enerji qaynaqlarını müəyyənləşdirmək;

– folklordan yararlanmanın forma və üsullarını, ayrı-ayrı poetik örnəklərdə modelləşmənin nələrə səciyyələnməsini açıqlamaq;

– mətn paradigmalarının gerçəkliyi əks etdirmə imkanları baxımından uğurluluq faktlarını ortaya qoymaq;

– yaradıcı dünyagörüşü və sənətkar üslubu timsalında Paşa Qəlbinur poeziyasının mahiyyətinə aydınlıq gətirmək;

– janr, müəllif və üslub paradigması səviyyəsində mətn fakturasının formalaşdırdığı təsəvvürün ümumi sistemini müəyyənləşdirmək və s.

Tədqiqatın metodları. Dissertasiya tarixi-müqayisəli, nəzəri-tipoloji metodun ortaya qoyduğu ümumi prinsiplər əsasında işlənmişdir. Tədqiqat zamanı müasir ədəbi-nəzəri fikrin əldə etdiyi təcrübə əsas götürülmüşdür.

Müdafiəyə çıxarılan əsas müddəalar:

– Paşa Qəlbinurun poeziyası Azərbaycan sərbəst şeiri müstəvisində fərdi üslub keyfiyyətinə malikdir;

– 1970-80-ci illər Azərbaycan poeziyasının ümumi dinamik mənzərəsində Paşa Qəlbinur poeziyasının özünəməxsus yeri və məqamı vardır;

– sənətkar zəngin folklor ənənələri, habelə Avropa şeirinin bədii təcrübəsindən yaradıcı surətdə bəhrələnmişdir;

– Paşa Qəlbinur poeziyasının paradigmatik səviyyəsi və mövzu problematikası tədqiqat işinin predmetidir və geniş şəkildə şərh olunur;

– sənətkarın şeirlərinin janr paradigması və onun struktur sxemləri və s. öz spesifikasiyi ilə şairin üslubunu ortaya qoyur.

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Dissertasiya çağdaş ədəbiyyatın istedadlı nümayəndələrindən biri, özünəməxsus bədii düşüncə üsulları ilə seçilən Paşa Qəlbinur poeziyasının mahiyyəti haqqında təsəvvür formalaşdırır. Onun poeziyası bir çox bədii yeniliklərlə ədəbiyyatımızı zənginləşdirmişdir.

– Çağdaş ədəbi-mədəni prosesin ümumi dinamikasını,

bədii–estetik təfəkkür intelleksiyasının yeni mərhələdə məzmun və mündəricəsini aydınlaşdırmaq üçün ciddi material verir;

– Sənətkar yaradıcı üslubunun müəyyənliyi müstəvisində sosial–tarixi mühit və mədəni estetik təcrübə haqqında mükəmməl təsəvvür formalaşdırır;

– Ədəbi–nəzəri fikrin düşüncəsinə oturuşmuş 80-ci illər ədəbiyyat təsəvvürünün mahiyyətini aydınlaşdırmaq baxımından şairin poeziyası geniş imkanlar yaradır;

– Zəngin xalq yaradıcılığı ənənələrindən yaradıcı şəkildə bəhrələnmənin üsul və yolları haqqında dolğun faktura ilə müəyyənləşir;

– Sənətkarın poetik mətnlərində mühit və yaradıcılıq özünəməxsusluğu baxımından tipoloji təhlillərə yol açır;

– Dövrü, mühiti və onun problemlərini əks etdirə bilmək gücü ilə bu mətnlər mükəmməl informasiyaya yüklənmişdir;

– Etnokulturoloji sistemin ümumi axarını, funksional xarakterinin spesifik mənzərəsini aydınlaşdırmaq baxımından Paşa Qəlbinur şeiri ciddi material verir;

– Şairin yaradıcılığı milli–mədəni yaddaşın arxitektonik sistemini, invariant formulasını öyrənmək kontekstində milli zənginliklə səciyyələnir;

– Paşa Qəlbinurun poeziya yaradıcılığı fonopoetik, morfopoetik və sintaktik sistemin mükəmməlliyi, kanonik səviyyənin uğurluluğu ilə fəlakətlənmişdir.

Tədqiqatın nəzəri və praktik əhəmiyyəti. Dissertasiya çağdaş ədəbi–nəzəri fikrin müəyyənləşdirdiyi prinsip və nəzəri–metodoloji müddəalar əsasında işlənmişdir. Müasir ədəbiyyatın istedadlı nümayəndələrindən olan Paşa Qəlbinurun poeziyasının sistemli təhlili ədəbi–mədəni prosesin ümumi axarını, poeziyanın uğur və problemlərini, həyat hadisələrinə, mühitə sənətkar münasibətini aydınlaşdırmaq baxımından kifayət qədər ciddi nəzəri mənbə funksiyası daşıyır. Tədqiqat praktik baxımdan da mühüm əhəmiyyət kəsb edir; ali məktəblərdə araşdırmadan bir mənbə olaraq yararlanmaq olar və xüsusi kurs kimi universitet auditoriyalarında tədris faktı kimi öyrənilə bilər. Əsər doktorantlar, çağdaş ədəbi–nəzəri fikrin nümayəndələri, habelə

ədəbiyyatşünasların bəhrələnməsi üçün praktik əhəmiyyət daşıyır.

Dissertasiyanın aprobasiyası və tətbiqi. Dissertasiya işi AAK-ın tələblərinə uyğun olaraq müvafiq müzakirə mərhələlərindən keçmişdir. Tədqiqat işinin əsas müddəaları Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının tövsiyə etdiyi elmi jurnal və məcmuələrdə xarici ölkələrin nüfuzlu elmi jurnallarında dərc edilən məqalələrdə, həmçinin müəllifin beynəlxalq konfranslardakı çıxış və məruzələrində öz əksini tapmışdır.

Dissertasiya işinin yerinə yetirildiyi təşkilatın adı. Dissertasiya işi AMEA-nın Nizami adına Ədəbiyyat Muzeyinin nəzdində fəaliyyət göstərən Problem Şurada qeydiyyatdan keçirilmiş, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin Ədəbiyyat kafedrasında hazırlanaraq yerinə yetirilmişdir.

Dissertasiyanın strukturu. Dissertasiya işi giriş (10 482 şərti işarə) üç fəsil (I fəsil 87 197 şərti işarə; II fəsil 91 903 şərti işarə; III fəsil 90 903 şərti işarə), nəticə (15 243 işarə) - ibarətdir.

Dissertasiya işinin ümumi həcmi 295 728 şərti işarədən ibarətdir.

TƏDQIQATIN ƏSAS MƏZMUNU

“Giriş”də dissertasiyanın ümumi səciyyəsi verilir. Mövzunun aktuallığı əsaslandırılır. Tədqiqatın obyektı, predmeti, məqsəd və vəzifələri, metodologiyası, nəzəri və praktik əhəmiyyəti, aprobasiyası və strukturu şərh edilir.

Dissertasiya işinin birinci fəslı **“Paşa Qəlbinurun poeziyasındakı fərdi üslubun ənənə və yenilik xüsusiyyətləri”** adlanır. Bu fəsil iki paraqrafdan ibarətdir. **“Azərbaycan sərbəst şeir ənənəsinin tarixi təkamül mərhələləri”** adlı birinci paraqrafda Paşa Qəlbinurun üslub özünəməxsusluğunda ənənədən gələn tərəflərin aydınlaşdırılması məqsədilə sərbəst şeir ənənəsinin inkişaf tarixinə nəzər salınır. Sərbəst şeir ənənəsinin genetik qaynağını müəyyənləşdirərkən qədim türk şeirinə, “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanında özünü göstərən rəngarəng nümunələrə diqqət yetirmək gərəyi yaranır. Onun genetik qaynağı

isə ilkin təsəvvürdə hələ kanonik sistemdə kifayət qədər oturuşmamış türkülərə (döyüş türkü, yağma türkü, ov türkü və s.) maniçi türkülərə, ilahilər kimi çeşidli məzmun və forma ilə səciyyələnən poetik nümunələrə bağlanması nəzərə çatdırılır. Məlum olduğu kimi, *“Azərbaycan şeiri heca, əruz və sərbəst vəznə yaradılmışdır. Əruz vəzninin Azərbaycan ədəbiyyatında min ildən çox tarixi vardır. Hecanın tarixini isə Azərbaycan şeirinin xalqının özünün inkişaf tarixindən ayırmaq qeyri-mümkündür”*¹.

Sərbəst şeir təsəvvürünün və onun özünəməxsusluq formulu, genetik kodları etibarilə çox-çox dərinlərə, ilkin yaradıcılıq təsəvvüründən *“Kitabi-Dədə Qorqud”*a gələnələrə və Dədə Qorqud dastanlarında olanlara bağlansa da (eləcə də türkülərə, səmavilərə və s.), onun yeni sferada bütün parlaqlığı ilə görünüşü XX əsrin 20-30-cu illəri ilə müəyyənləşməsi qeyd olunur: *“...sərbəst vəzn hər hansı bir xalqın ədəbiyyatına müdaxilə ilə kənardan gələn təmayül deyildir. Xalqların ədəbiyyatında sərbəst vəzn təbii, milli bədii zövqün, milli bədii ehtiyacın, fərdi yaradıcılıq axtarıqlarının tələbi ilə yaranmışdır”*².

Fransızların *“verlibr”* adlandırdığı sərbəst vəzndən dünya ədəbi təcrübəsində Avropada ilk dəfə istifadə edən E.Verxarnın, Rusiyada isə A.Blokun bu sahədə fəaliyyətinə nəzər salınır və Azərbaycanda sərbəst şeirin yaranma və inkişaf tarixində xidmətləri olan şairlərin adı çəkilir. V.Mayakovski, N.Hikmət, V.Brüssövun, Ə.Nazim, M.Rəfil, R.Rza, Ə.Fövzi və s. bu istiqamətdə göstərdikləri uğurlu fəaliyyətdən və yaradıcılıqlarının Azərbaycan sərbəst şeir ənənəsinə təsiri məsələlərindən söhbət açılır.

Sərbəst şeir nəzəriyyəsinin başlanğıcı kimi təhlilə gətirilən M.Rəfilinin *“Sərbəst şeir haqqında ilk söz”*³ məqaləsindən, müəllifin sərt sənətkar mövqeyinin səbəb olduğu mübahisələrə,

¹ Hacıyev, A. Ədəbiyyatşünaslığın əsasları / A.Hacıyev. – Bakı: ADPU, – 2005, –s. 214.

² Yenə orada, – s. 226.

³ Rəfil, M. Sərbəst şeir haqqında ilk söz // Maarif işçisi (*“Gülən adam”* imzası ilə.) – 1929. №1, –s.71-78.

fikir ayrılıqlarına diqqət çəkilir.

40-50-ci illərdə yaranan sərbəst şeir örnəklərindəki bədii zəiflik, aludəçilik, şüarçılıq halları ictimai-siyasi mühitdən gələn sosioloji amillərlə izah olunur.

Sərbəst şeir, adın ehtiva etdiyi təsəvvür həm də onun özünəməxsusluq tipologiyasını ortaya qoyur. Heca və əruz sistemlərində olan mükəmməllik, janr və vəzn texnologiyası bir bütöv olaraq sistemlə fəlaklaşır. Sərbəst şeirdə bunun özünəməxsusluğu vəznin adındakı sərbəstliyə (heca və qafiyələnmə prinsipinə) habelə sərbəst olduğu qədər daxili bir nizama əsaslanır. Daha doğrusu, şeirin ölçü, bölgü, qafiyə sisteminin özünəməxsus anatomiyası mətnin sərgilədiyi məzmununda müxtəlif səviyyələrdə reallaşır. İki-üç misradan bir və ya bir neçə misrada ardıcılıqla qafiyələnmə nümunələri vardır ki, bunların hamısı həm də məzmun yaratma xüsusiyyəti ilə özünü göstərir. Misraların fonopoetik, morfo-poetik, sintaktik unikallığında aparılan modelləşdirmə artıq şeir mühitində mükəmməl bir əlvanlıqla bədii poeziya arsenalının mahiyyətinə öz töhfələrini verməklə şərtlənir. Sərbəst şeirin özünün struktur formulasında nəzərə çarpan misraların sıralanması, heca sayı, qafiyələnmənin ümumi mənzərəsi hansısa bir ideyanın, məzmunun uğurlu çatdırılmasına xidmət edir. Janr özünəməxsusluğunda boy göstərən bütün fiqurlar mahiyyəti, sənətkar imkanlarını nümayiş etdirir.

Tədqiqat işində 60-cı illər sərbəst şeir tarixində ikinci inkişaf mərhələsi kimi dəyərləndirilir və R.Rza ilə yeni sferaya daxil olduğu vurğulanır: “Modern şeir Azərbaycan poeziyasında başlanğıc olub qalmadı, Ə.Kərimin, F.Qocanın, F.Sadığın, İ.İsmayılzadənin, Ə.Salahzadənin, V.Səmədoğlunun, R.Rövşənin, V.Cəbrayıl-zadənin və digər şairlərin yaradıcılığında özünün yeni çalarlarıyla diqqəti cəlb etdi”⁴.

Qeyd olunur ki, XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinin III mərhələsində iki poeziya məktəbi, yaxud tendensiyası fəaliyyət

⁴ Yusifli, V. Poeziyanın yolları və illəri (1960-2000-ci illər)/ V.Yusifli. – Bakı: Mütərcim, – 2009. – s.177.

göstərir: *Ənənəvi məktəb və eksperimental-modern məktəb*⁵.

Sərbəst şeirin inkişaf tarixinə nəzər saldıqdan sonra mahiyyətin aydınlaşdırılması üçün ənənə və təkamül müstəvisində şairin yaradıcılığına bir neçə istiqamətdə diqqət yetirilir:

a) Paşa Qəlbinur poeziyasının genetik sistemi və tarixi-mədəni speisfikasını əks etdirmə imkanları;

b) Etnomillli səviyyənin ifadəliliyində ənənənin təzahür formaları;

c) Sərbəst şeir ənənəsinin ümumi axarında tarixi təcrübənin müəyyənlanmış forma və üsulları;

d) əski təsəvvürdə şeir modelləri (məsələn, “Kitabi-Dədə Qorqud”da) və onun ilkin nümunələrinin formalaşdırdığı təsəvvür;

e) müasir poeziyada Azərbaycan sərbəst şeir ənənəsinin stixial xarakteri və təkamül mərhələləri;

f) Paşa Qəlbinur poeziyasında ənənənin spesifiklik göstəriciləri və s.

Sərbəst şeirin tarixinə nəzər salınarkən XX əsrin 60-cı illərdən sərbəst formada şeir yaradan şairlərin yaradıcılığına diqqət yetirilir və Paşa Qəlbinurun bu ənənələrdən yararlanmaqla yaratdığı şeir nümunələrindən bəhs olunur. Eyni zamanda şairin yaratdığı “Xallı balıq”, “Min illik şərab”, “Yuxu”, “Bənövşə”, “Üç yarpaq”, “Bu göl niyə quruyubdu”⁶ və s. şeirlərin formalaşdırdığı təsəvvür ədəbi-tarixi təcrübənin uğurluluğuna bağlandığı, mətn boyu nəzərə çarpan tərkiblərin yerli-yerində işlənməsi sərbəst şeir yolunda uğurlu təfəkkür məhsulu olduğu qeyd olunur.

Bu fəslin **“Paşa Qəlbinurun poeziyasını formalaşdıran amillər və üslub fərdiyyətinin özəllikləri”** adlanan ikinci paragrafında çağdaş ədəbi-mədəni mühitin istedadlı nümayəndələrindən olan Paşa Qəlbinur yaradıcılığında aydınlaşdırılmalı problemlərə nəzər salınıb. Belə ki, bu problemlərdən biri onun poeziyasını formalaşdıran amillərin və

⁵ Cəfərov, N. Klassiklərdən müasirlərə / N.Cəfərov. – Bakı: Çarşıoğlu, – 2004. – s.155.

⁶ Qəlbinur, P. Ağıma gələnlər, başıma gəldi /P.Qəlbinur. – Bakı: Ozan, – 2003. – 456 s.

üslub fərdiyyətinin özəlliklərinin aşkarlanmasıdır. Burada sənətkarın həyatının avtobioqrafik cizgiləri, mühiti, poeziyaya gələn yolunun keşməkeşləri diqqət önünə gəlir. Bütün bunların tipoloji təhlilində yaradıcı şəxsiyyəti və onun dünyagörüşü, poetexnoloji təfəkkürünün stixial xarakteri müəyyənləşir.

Paşa Qəlbinurun çoxşaxəli fəaliyyətində digər bir xətt bədii yaradıcılıq sahəsində formalaşdırdığı təsəvvürlə bağlıdır. O, Azərbaycan ədəbi-mədəni mühitinin yaddaşına adını həkim-şair kimi yazmışdır. “Ay bir əlçim buluddur” (1984) adı ilə çap edilmiş ilk kitabından başlayan uğurlu yol bir-birindən maraqlı kitabların yaranması üçün əsas olmuşdur. “Rəngli göz yaşları” (1990), “İtmiş həsrət kimi” (1996), “Ağlıma gələnlər başıma gəldi” (2003) kitabları bunun göstəricisi olub, şairin yaradıcılıq dinamikasını müəyyənləşdirir. “Rəngli göz yaşları” kitabına görə Araz ali ədəbi mükafatına, 1999-cu ildə Azərbaycanda elmin, maarifçiliyin inkişafında xidmətlərinə görə Yusif Məmmədəliyev adına mükafata layiq görülmüşdür.

Paşa Qəlbinurun şeir fəlsəfəsi, bədii-estetik təfəkkürünün əhatələdiyi yaddaş etnik layın arxetip olaraq müəyyənləşdirdiyi klişelərə, kanonik sistemin mükəmməlləşmə xronotoplarına bağlanır. “Sən, mən”, “Tənhalıq”, “Öyrətdin”, “Məktub”, “Sən getsən”, “Məndən uzaqlarda”, “Əsəbi qadın”, “Söndürdüyün telefona”, “Gözlərinin kölgəsi”, “Yerlər gömgöy olacaq”, “Dünya ətir gölündə”⁷ və s. kimi şeirlərin mətn informasiyası lirik mənənin özünəməxsusluq təsəvvürünə, sənətkarın poeziya anlamında müəyyənləşdirdiyi etnik yaddaşa kökləndiyi vuğulanır.

Paşa Qəlbinurun poeziyasını formalaşdıran amillər sırasında mühüm yerlərdən birini zəngin xalq yaradıcılığından, folklor ənənələrindən, mövzu, hadisə, əhvalat örnəklərindən yararlanmaq tutur. Xalq yaradıcılığının rəngarəng formaları, atalar sözü, məsəl, nəğmə, bayatı, uşaq folkloru, xalq mərasimləri, əfsanə, rəvayət, nağıl, dastan nümunələri, zəngin aşıq şeir şəkilləri və onun özünəməxsus ifadə üsullarından yararlanmaqla orijinal əsərlər

⁷ Qəlbinur, P. Ağlıma gələnlər, başıma gəldi /P.Qəlbinur. – Bakı: Ozan, – 2003. – s. 23.

yaratmaq yolunu tutan şairin şeirləri həm səs simvolizmi timsalında, həm də məna yaratma funksiyasında orijinallıq sərgiləyir. Xəlqi şeirin poetexnoloji sistemi bütün struktur elementləri və sözün məna yükü ilə mahiyyətin üfqi və şaquli qatlarını açmağa köklənir. Bədii mətn və məntiqi mətləb üslubi keyfiyyət olaraq o sənətkarda uğurluluq qazanır ki, onun bədii-estetik təfəkkürünün sərhədləri aydın olur. P.Qəlbinur poeziyası da onun ruhani dünyasının etnik qatları ilə kifayət qədər bağlantıda görünür. Paşa Qəlbinurun poetik təfəkkürü də məhz sənətkar özünəməxsusluqları ilə çeşidli imkanlarla şərtlənir. Sırf xalq şeirlərini xatırladan elə poetik nümunələri vardır ki, onlar bütün poetik sistemi ilə bayatı ovqatına köklənir. Bunların özünəməxsusluq elementləri müxtəlifliklə, bəzən misra və bütöv bayatı örnəklərinin mətnə gətirilməsi faktları ilə səciyyələnir. Ayrı-ayrı şeirlərində xalq deyimlərinə, atalar sözlərinə müraciət etməsi (“yazıya pozu yoxdur”; “birimiz Əsliydik, Kərəm birimiz”; “özü yıxılan ağlamaz”; “ağlıma gələnlər başıma gəldi” və s.) və onun mətn müəyyənliyində yaratdığı təsəvvür yaradıcı istedadının təzahür halı kimi uğurlu təsir bağışlayır.

Sənətkarın poeziyasının enerji qaynaqlarında, onun yaradıcılığının ümumi axarını müəyyənləşdirən amillər sırasında geniş və dar müstəvidə mühit və şəcərə fenomenliyinin də rolu olduğu qeyd olunur. Burada etnik sistemin dəyər kodları, inam, etiqad, əxlaq, davranış və s. çoxçeşidli müqəddəs təsəvvür klişələrinin sıralandığını görürük. “Azadlıq”, “Hər gecə”, “Peyğəmbər nuru”, “Vətənim”, “Çox gözlədik”⁸ kimi poetik nümunələr bu prizmadan təhlil olunur.

Dissertasiya işinin bu fəslində əldə olunmuş nəticələr, müəllifin respublikamızda Ali Attestasiya Komissiyasının tövsiyə etdiyi elmi və xarici jurnallarda dərc etdirdiyi məqalələrdə öz

⁸ Qəlbinur, P. Ağlıma gələnlər, başıma gəldi /P.Qəlbinur. – Bakı: Ozan, – 2003. – s. 387.

əksini tapmışdır^{9, 10, 11, 12, 13}.

Dissertasiya işinin iki paragrafdan ibarət olan ikinci fəslə **“Lirik “mən”in təşəkkül və təkamül müəyyənliyi”** adlanır. **“Paşa Qəlbinur poeziyasının psixologizmi və poetik obrazlar kultu”** adlanan birinci paragrafda şairin yaradıcılığından nümunələr üzərində təhlillər aparılaraq ümumi nəticələrə gəlmişik.

Paşa Qəlbinur poeziyasının zənginliyində araşdırmalı problemlərdən biri bədii-estetik təfəkkürünün təşəkkül və təkamül müəyyənliyində dayananların ümumi mahiyyətini aydınlaşdırmaq, yaradıcı şəxsiyyətinin əhatələdiyi təsəvvür və düşüncə qatlarını bir bütöv olaraq ortaya qoymaqdır. 1970-80-ci illər Azərbaycan poeziyası, habelə müstəqillik dövrünün ədəbi prosesi nə qədər 60-cı illərin ədəbiyyatı ruhuna (yeni nəsil, yeni nəsr) bağlansa da onun genetik qaynaqlarını müəyyənləşdirən ana xətt kifayət qədər dərinliklərə, ilkin təsəvvürdən gələnlərə, mifoloji zamanın dərk düşüncəsinə və sonrakı çağların ləngərlə axarına bağlanır. Həyatın ümumi axarı və cəvhərində dayananlar bir istiqamətdə bədii düşüncəni zərurət olaraq ortaya qoymuşdusa, ona münasibət üsullarını bir sistem olaraq formalaşdırmışdısa, digər kontekstdə onu həm də yaşam (bədii-estetik zövq, düşüncə) modelinə çevirmişdir. P.Qəlbinur poeziyasının dinamik mənzərəsi, məzmun və forma qatları əhatələdiyi faktura ilə bədii düşüncənin

⁹ Heybətova, A.C. Paşa Qəlbinur Azərbaycan sərbəst vəznli şeirinin yaradıcılarından biri kimi // – Bakı: Pedaqoji Universitetin xəbərləri, – 2019. №2, – s. 59-64.

¹⁰ Heybətova, A.C. Azərbaycan poeziyasında sərbəst şeir ənənəsinin təcrübəsi və təkamül mərhələləri // – Bakı: Poetika.izm (Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun elmi əsərləri), – 2020. №3, – s.29-33.

¹¹ Heybətova, A.C. Azərbaycan ədəbiyyatında sərbəst şeir ənənəsinin yaranma tarixinə bir nəzər // – Naxçıvan: Axtarışlar (AMEA Naxçıvan bölməsi, İncəsənət, Dil və Ədəbiyyat İnstitutu), – 2021. №1, – s.36-40.

¹² Heybətova, A.C. Paşa Qəlbinurun sərbəst şeir yaradıcılığı// – Bakı: Filologiya məsələləri, – 2021. №5. – s.175-181.

¹³ Гейбатова, А. Дж. Факторы формирующие поэзию П.Гальбинур и особенности стилистической индивидуальности// – Москва: Глобус. – 2021. №2, – с.40-43.

modelləşdirici xarakterinə bağlanır. Zəngin mövzu şəbəkəsində bütünlükdə insan və onun daxili mahiyyəti, dərk və qavrama prinsipləri, duyğu və düşüncə selində sıralanan lirik “mən”in hərəkətliliyi, ailə və yurd, torpaq sevgisi, ətraf mühitin ümumi məzmunu, dünya düzənində gedən proseslərin qiymətləndirilməsi və s. dayanır.

Lirik-psixoloji canlandırmanın ümumi prinsipləri üzərində köklənən P.Qəlbinur hər bir şeirində bu modelə, özü üçün müəyyənləşdirdiyi prinsiplərə, psixoloji əksətdirmə maneralarına, daxili monoloqun müxtəlif forma və üsullarının bədii mətnə gətirilməsinə köklənməklə orijinalılıqla səciyyələnəcək bir özünəməxsusluğu ortaya qoydu. F.e.d.Ə.Əsgərli şairin yaradıcılığını bütün qövsləri, mövzu və struktur xətləri ilə təhlil edərək vurğulayır ki, *“Paşanın şeirlərini asanlıqla başa düşmək, dərk etmək olmur. Bəzən qeyri-müəyyən qavrayış şeirlərindəki fikir və düşüncəni psixoloji hissiyyatları ilə “min yerə yozur”. Yəni P.Qəlbinur poeziyası intellektual poeziya olduğundan oxucunu yüksək fəlsəfi səviyyəyə, hazırlıq, poetik zövq, həssas duyum tələb edir, deməli həm də hazır oxucu istəyir”*¹⁴.

Lirik-psixoloji üslubun müəyyənləşdirdiyi prinsiplər, insanın daxili aləminə nüfuz etmək, mənəvi ehtiyaclarının tələblərinə və ifadəsinə köklənmək və real ictimai-siyasi mühitin problemlərindən çıxış etməklə obrazlaşdırmaq, olanlara mövqə nümayişi göstərə bilmək P.Qəlbinur poeziyasının daxili harmoniyasına dayanır. İdeya-estetik düşüncənin ümumi prinsiplərinə əsaslanan və poeziyanın lirik-psixoloji axarına köklənən sənətkar özünəməxsusluqları həmişə əksətdirmənin özünəməxsus üsulları ilə fəlakətləşir və onun zənginliyi bir növ şeirdən-şeirə açılır.

70-80-ci illər ədəbiyyatında, eləcə də müstəqillik dövrü ədəbiyyatında “bədii yaradıcılıqda psixologizm”, “yaradıcılıq və psixologiya” problemləri bədii düşüncənin, eləcə də ədəbi-nəzəri fikrin problemi olaraq daha geniş mahiyyət kəsb edir. *“Hətta yazıçılar özləri, özlərinə yenidən baxmalı oldular. Ədəbi tənqid*

¹⁴ Əsgərli, Ə. Fərdi üslubun poeziyası/ Ə.Əsgərli. – Bakı: Vektor, –2017, – s.19.

isə nəsr əsərlərini dəyərləndirmək işində yeni axtarışlara doğru istiqamət götürdü”¹⁵.

Paşa Qəlbinurun yaradıcılığı kontekstində aparılan təhlillər lirik “mən”in təşəkkül və təkamül müəyyənliyində sənətkar psixologizmini aydınlaşdırmaq məqsədi daşıyır.

“Nənəm”, “Ağla”, “Anam elçi gedən gün”, “Dağlar kəpənəkdi bu yay günündə”, “Ay gözlərin”, “Bir yaşında uşaqlar”, “Qubanın ağ alması”, “Pinəçi dükanı”, “Dilənçi”, “Nar”, “Sahibsiz məzarlara kim keşik çəkir”, “Nədənsə yaşıla çalmanın axı”, “Sual”, “İndicə”¹⁶ və s. şeirlər tədqiqata cəlb olunaraq şairin bədii-estetik təfəkkürünün sərgilədiyi psixologizmin mahiyyəti açıqlanır. Bunun üçün bir sıra məsələlərə diqqət yetirilir:

a) psixoloji əksətdirmə üsullarının özünəməxsusluğu baxımından bədii mətnin sərgilədiyi təsəvvür və onun ümumi tipoloji sistemi;

b) lirik “mən”in daxili monoloqunun polifonik mənzərəsində nitq subyektlərinin (müəllif “mən”inin nitq subyektinə və tərənnüm obyektinə olması) sərgilədiyi təsəvvür;

c) davranış etiketlərinin bədii mətnə özünü göstərən forma üsulları və s.

Paraqrafda adı çəkilən poetik nümunələrdə məzmunun daşdığı informasiya yükü aşağıdakı səviyyələrdə təhlilə cəlb olunur:

a) paradigmatik səviyyədə şairin ehtiva etdiyi məzmun;

b) sintaqmatik səviyyənin reallaşdırdığı təsəvvür;

c) janr səviyyəsində bədii mətnin verdiyi informasiya.

Psixoloji situasiyalar yarada bilmək mənasında şairin “Mənim icazəm”, “Sənsən”, “Qarşıla”, “Ürəyim dəstəyə uzalı qalib”, “Ucalardan qorxanım”, “Qorxuram”, “Bir ətrim var”, “Mən odun içində”¹⁷ və s. şeirləri mətn// subyekt münasibətlərinin təhlil olunması prizmasından tədqiqata cəlb edilir. Bu nümunələrdə ifadə olunan müəllif psixologizmi, əksətdirmənin

¹⁵ Əliyev, K. Paralel xronologiyalar. 525-ci qəzet, – 2015, 13 iyul. –s.5.

¹⁶ Qəlbinur, P. İtmiş həsrət kimi/P.Qəlbinur. – Bakı: Göytürk, – 1996. – s.126.

¹⁷ Qəlbinur, P. Ağlıma gələnələr, başıma gəldi /P.Qəlbinur. – Bakı: Ozan, – 2003. – s.432.

psixoloji formulası və janr səviyyəsində sərgilənən uğurluluq əmsalı təhlil predmetinə çevrilir. “Bu qış gecəsi”, “Bilirəm göylərdə ilahi eşq var”, “Ağ dənizdə burulğanım”, “Mən sənə o qədər inanıram ki”, “Yenə”, “Ağlama”¹⁸ şeirlərinin yüksək yaradıcı intelleksiyasının göstəricisi olaraq mükəmməl təsəvvür formalaşdırır.

Bu fəslin **“Təzad assosiativ fikir müəyyənliyinin mahiyyəti kimi”** adlanan ikinci paraqrafında Paşa Qəlbinur poeziyasında zəngin məzmun qatlarında böy göstərən özünəməxsusluqlara, ayrı-ayrı məsələlərə yanaşmalarda fəlsəfi sistem ortaya qoyulmuşdur.

Assosiativ fikir müəyyənliyində arxetiplərin, etnomədəni sistemin hərəkətliliyi, hipertekstuallıq səviyyəsində mətn tipinin ehtiva etdiyi yaddaş, mövcud vəziyyətə münasibət və qiymətləndirmə baxımından sənətkar təxəyyülünün sərgilədiyi məzmun bir bütöv olaraq mahiyyəti ortaya qoyur.

Bildirilir ki, “Ay bir əlçim buluddur” (1984), “Payız məktubu” (1987), “Rəngli göz yaşları” (1990), “İtmiş həsrət kimi” (1996), “Ağlıma gələnlər başıma gəldi” (2003) kitablarında toplanmış poetik örnəklər Paşa Qəlbinur poeziyasındakı assosiativ fikir müəyyənliyinin mahiyyətini aydınlaşdırmaq üçün mühüm önəm kəsb edir. Bu kitablar həm də şairin yaradıcılıq imkanlarını, onun şeirdən-şeyrə, kitabdan-kitaba boyartımını, prosesin ümumi axarını aydınlaşdırmaq üçün ciddi imkanlarla səciyyələnir. Məsələn, “Ay bir əlçim buluddur”(1984) şeirlər kitabında toplanmış poetik nümunələr (“Çörək kimi bişir söz”, “Vətən”, “Ayda ilan olsaydı”, Doluxsunmuş sükut”, “Min illik şərab”, “Xəyalımda yallı gedir dağlarımız”, “Qubanın ağ alması”, “Bənövşə”, “Üç alma”, “Hələ nə yaşamışam ki”, “Anam elçi gedən gün”, “Bir uşaq ağlayır yaxınlığında”, “Anam gözləyir səni”, “Küsülü xəyal”, “Ağ qu, qara qu”, “Gecələr işığa sürtər üzünü” və s.) zəngin fikir axarını, dünyanın təzadlı keşməkeşlərində şairin fikir müəyyənliyində boy göstərən özünəməxsus yanaşma və münasibət fəlsəfəsini

¹⁸ Qəlbinur, P. Ağlıma gələnlər, başıma gəldi /P.Qəlbinur. – Bakı: Ozan, –2003. – s.68.

aydınlaşdırmaq üçün meyar funksiyasını yerinə yetirir. Təzadlar, həyatın ikilikləri bütün aspektləri ilə sənətkarın yaradıcılıq imkanlarına, həyatı dərk və qiymətləndirmə bacarığına əsaslanır.

P.Qəlbinur poeziyasında obrazlaşmanın elə canlı, özünəməxsus tipologiyası müəyyənləşir ki, hansısa bir söz, ifadə, misra və yaxud da bütövlükdə şeir yaradıcı haqqında ciddi təsəvvür formalaşdırır. Ana, Vətən, Torpaq, Gül, Günəş və s. kimi anlayışların obrazlaşması və onların kəsb etdiyi mahiyyət mətn daxilində yaradıcı imkanlarını müəyyənləşdirir. Bunların hamısı fikir müəyyənliyində mahiyyəti ortaya qoymağa və yaradıcı istedadının bədii-estetik gücünün ümumi sistemini aşkarlamağa xidmət edir. Gecə//gündüz, işıq// qaranlıq, həyat//ölüm və s. prizmasından aparılan müqayisələr yaradıcı dünyagörüşünün diaxroniyasını, sənətkar münasibətinin panoramasını sərgiləyir. Assosiativ fikir müəyyənliyində ortaya qoyulan bu məsələlər bir tərəfdən P.Qəlbinur yaradıcılığının mövzu əhatəsinə bağlanırsa, digər tərəfdən onun ifadəliliyinin imkanlarını aşkarlayır. Burada nəzərə çarpan poetik fiqurlar “söz təkrarları ilə birlikdə sintaktik paralelizmlər şeir vəzninin əsasıdır” və bütönlükdə bədii mətnin mükəmməllik sistemini fəlaklaşdırır. Mətn faktı olaraq şeirin ümumi axarında özünü göstərən istiqamət bir tərəfdən şairin “ışıqsızlara doğranam yem edəm özüm özümü” deyimi ilə mahiyyəti və yaradıcı istəyini aydınlaşdırırsa, digər tərəfdən bunun daha kəskin və etiraz doğuracaq “onsuz gecələrim zülümdür, Allah” ifadəsi ilə bütövləşir. Ümumiyyətlə, yeni sənət, yeni forma axtarışlarında P.Qəlbinurun içində olduğu 80-ci illər poeziyası yeni insan düşüncəsi ilə özünü bürüzə verdi. Burada məsələ formanın yeniliyi timsalında deyil, düşüncənin, yeni yaradıcı insan konsepsiyasının özünəməxsusluq üsulları başlıca olaraq nəzər-diqqəti cəlb etdi.

Tənqidçi T.Salamoğlunun söylədiyi *“çağdaş Azərbaycan nəsrinə həqiqi sənət faktını insanın təbiətindəki (mənəvi-əxlaqi və sosial varlığında) yeni-yeni keyfiyyətlərin bədii “kəşfi” ilə ortaya qoyur. Bu meyil ədəbi prosesdə daha da güclənir. İnsanın “ideoloji yük”dən azad olmuş təbii varlığı yazıcının onun duyğu və düşüncələr aləminə bədii*

nüfuzu ilə açılır”¹⁹ fikirləri eyni zamanda poeziyanın da sərgilədiyi mahiyyətə aid edilir və haqqında söz açdığımız şairin yaradıcılığının bu axara köklənməklə ənənəvi olandan fərqli və həm də orijinallığa köklənmək kimi səciyyəvi cəhəti qeyd edilir.

Paşa Qəlbinur poeziyasındakı assosiativ fikir müəyyənliyinin mahiyyətini aydınlaşdırmaq üçün “Çörək kimi bişir söz”, “Vətən”, “Ayda ilan olsaydı”, “Doluxsunmuş süküt”, “Min illik şərab”, “Xəyalımda yallı getdi dağlarımız”, “Bənövşə”, “Üç alma”, “Hələ nə yaşamışam ki”, “Bir uşaq ağlayır yaxınlığımda”, “Ağ quru, qara qu”, “Gecələr işığa sürtər üzünü”²⁰ şeirlərində alliterasiya və assonanslar şəklində özünü göstərən fonoloji təkrarlar mahiyyətin aydınlaşması üçün nəzərdən keçirilir. Üslubi fiqur kimi vurğulanan antitezalar lirik ovqatın mürəkkəb psixoloji dərinliklə, təzadlı situasiya ilə vəziyyətə, həyat reallığına münasibəti bir prinsip olaraq əsas götürülür. “Qara; Qırmızı; Sarı; Bənövşəyi; Ağ (“Göy qurşağının rəngləri” silsiləsindən)”²¹ şeirləri assosiativ fikir düşüncəsinin mahiyyəti kimi tədqiqata cəlb olunur.

“Uzaqlar yaxın olur”, “Dağlar kəpənəkdi bu yay günündə”, “Bu gecə qanımda işıq sayırışır”, “Gecə gözlərimdə böyüyüb mənim”, “Mən ağ işığam”, “Bu evin havası çox xoşuma gəlir”, “Mən ağac üstündə son payız narı”²² şeirlərində işlənmiş bədii təzad nümunələrinə ayrı-ayrılıqda nəzər salınır və bu poetik nümunələrin təzadların assosiativ fikir müəyyənliyində mətnin mahiyyətini ifadə edən kod kimi funksional xarakter daşdığı fikri irəli sürülür.

Bu fəsildə əldə edilən nəticələr iddiaçının respublikamızda AAK-ın tövsiyə etdiyi elmi jurnallarda və respublikadankənar (Ukrayna, Türkiyə) nüfuzlu elmi konfranslarda məruzə şəklində dərc etdirdiyi

¹⁹ Salamoğlu, T.S. Ən yeni Azərbaycan ədəbiyyatı məsələləri /T.Salamoğlu. – Bakı: Səda, – 2009, – s.106.

²⁰ Qəlbinur, P. Ay bir əlçim buluddur/ P.Qəlbinur. – Bakı: Gənclik, – 1984, – s.24.

²¹ Qəlbinur, P. Şeirlər/“Ulduz” jurnalı, – 1984. №2, – s.14-15.

²² Qəlbinur, P. Payız məktubu/P.Qəlbinur. – Bakı: Gənclik, 1987, – s. 156.

məqalələrdə öz əksini tapmışdır^{23, 24, 25, 26, 27, 28}.

Tədqiqat işinin üçüncü fəslı **“Bədii bütövlükdə məcazlar sisteminin rolu”** adlanır. Bu fəsil iki paraqrafdan ibarətdir. **“Lirik təsvir təhkiyəsinin forma və məzmun birliyi”** adlı birinci paraqrafda sözlün mənə yaddaşı və janr məzmununun sərgilədiyi mənzərəyə ümumi baxışla bərabər, formanın və məzmunun vəhdətindən doğan bütövlük və tamlıq diqqət mərkəzində saxlanılmışdır. Janr və struktur səviyyəsinin aydınlaşdırılması bu paraqrafda qarşıya qoyulan əsas vəzifədir.

Mətn//mətn, mətn//subyekt səviyyəsində fonopoetik, morfopoetik və sintaktik qatların ortaya qoyduğu təsəvvür həm də yaradıcı imkanlarını fətləşdirdiyindən burada dil, üslub, nitq etikətləri və s. bir bütöv olaraq özünə yer alır. *“Şeirın poetik olması üçün nəinki təkcə rəvanlıq və ahəngdarlıq azdır, hətta hiss özü də təkliddə hələ kifayət eləməz: burada fikir lazımdır ki, hər cür poeziyanın da elə əsl məzmununu təşkil edən budur”*.²⁹ Belinskiyədən gətirilən bu sitat Paşa

²³ Гейбатова, А. Дж. Любовь к Богу и к Родине в творчестве Паши Гальбинура // “Теорія Та Практика Сучасної Науки Та Освіти” Міжнародної наукової конференції. – Дніпро:– 29 November – 30 November. Частина I. – 2019, – с. 339-341.

²⁴ Heybətova, A.C. Azərbaycan poeziyasında milli ruhun inikası // Al Farabi. Beynəlxalq Sosial Elmlər Konqresi materialları,– Bakı: – 1avqust – 4 avqust, – 2019, – s.113-114.

²⁵ Heybətova, A.C. Paşa Qəlbınurun yaradıcılığında Tanrı sevgisi // Karadeniz Zirvesi. II Uluslararası Sosial Bilimler Kongresi. Rize/Türkiye, – 23Avqust – 25 Avqust, – s.681-683.

²⁶ Heybətova, A.C. Paşa Qəlbınurun yaradıcılığında lirik “mən”in təşəkkül və təkamül birliyi// Humanitar elmlərin öyrənilməsinin aktual problemləri. BSU, – Bakı: – 2020, – s.86-90.

²⁷ Гейбатова, А. Дж. Противопоставление ассоциативной мысли как сущность определенности// Міжнародної наукової конференції “Освіта I Наука у Мінливому Світі: проблеми та перспективи розвитку”. Kiev /Ukraina. Part II, – 2021, – с. 254-256.

²⁸ Гейбатова, А. Дж. Психологизм поэзии П.Гальбинура и культ поэтических образов // Вестник Національного Технічного Університету України, Том 33 (71), – 2021. №2, Частина 1, – с. 268-272.

²⁹ Belinski ,V.Q. Seçilmiş məqalələri/ V.Q.Belinski. – Bakı: Gənclik, – 1979, – s. 227.

Qəlbinur yaradıcılığının poeziyası simasında ifadəliliyin mükəmməl nümunəsi olaraq diqqət önünə gəlir.

Qeyd olunur ki, “Ay bir əlçim buluddur” (1984), “Payız məktubu” (1987), “Rəngli göz yaşları” (1990), “İtmiş həsrət kimi” (1996) kitablarındakı şeirlər, eləcə də “Ulduz”, “Ədəbiyyat və incəsənət”, “Azərbaycan”, “Azərbaycan təbiəti”, “Azərbaycan qadını”, “Azərbaycan gəncləri”, “Kitablar aləmində”, “Rezonans”, “Olaylar” və s. mətbu orqanlarında çap olunmuş poetik örnəklər şairin yaradıcılığının inkişaf dinamikasını, poetik sistemin mükəmməlləşmə mənzərəsini aydınlaşdırmaq baxımından kifayət qədər ciddi mənzərə ilə faktlaşır. Həm heca, həm də sərbəst vəznli şeirlərin mətn strukturu lirik təcəssümün əhatələdiyi xətlər yaradıcı axtarışlarını və orijinal düşüncə bacarığını müəyyənləşdirir. Daha doğrusu, Paşa Qəlbinur hansısa mövzuda yazmaq istədiyi poetik örnəyin uğurlu formulasını cıza bilməsi ilə xüsusi marağa səbəb ola bilən sənətkarlardandır.

Paraqrafda şairin poeziyası aşağıdakı istiqamətlərdə yanaşmalarla tədqiq olunur:

a) sözün məna yaddaşı kontekstində bədii mətnin verdiyi informasiya;

b) mətn fenomenliyini şərtləndirən amillər və onun ümumi mənzərəsi;

c) janr məzmununun bədii mətnin bütövlüyündə funksional rolu və s.

“Ağ qu, qara qu”, “Bir uşaq ağlayır yaxınlığımda”, “İlkini gözləyən gəlinlər kimi”, “Sən deyirdin”, “Əli Kərimə”, “Yaxşı ki”, “Dünya ətir gölündə”, “Bu eşqlə”, “Nədənsə yaşıla çalmanın axı”, “Hörümçək torunda can verən cücü”, “Yozulan həmişə əyri yozulub”, “Səndən uzaqlarda”, “Qara”, “Qırmızı”, “Sarı”, “Bənövşəyi”, “Ərəb qardaş”, “Duz sarayı”, “İşığın kölgəsi”, “Durna qatarı”, “Gecə gözlərimdə böyüyüb mənim”³⁰ və s. müxtəlif illərdə yazılmış poetik nümunələr lirik təsvir müstəvisində sənətkar yanaşmasının tipik faktı olduğu bildirilir.

Şairin “Rənglər” silsiləsində yaratdığı şeirlərdə ənənədən yararlanma dərəcəsi və yenilik xüsusiyyətləri tədqiq olunur. S.Mənsur,

³⁰ Qəlbinur, P. Payız məktubu/ P.Qəlbinur. Bakı: Gənclik, 1987, – s.87.

H.Arif, R.Rza yaradıcılığında rənglərin özünəməxsus yeri olduğu vurğulanır. Onların yaratdığı poetik nümunələrə sərgilənmiş münasibət və fikirlər nəzərdən keçirilir. Eyni zamanda qeyd olunur ki, Paşa Qəlbinur da məhz S.Mənsurun “Həpsi rəngdir”, R.Rzanın “Rənglər” silsiləsi əsasında öz orijinal “Rəngli göz yaşları” silsiləsindən olan şeiri ilə ədəbiyyatımızı bu kontekstdə bir qədər də zənginləşdirmiş və ona öz töhfələrini vermişdir. Silsiləyə daxil olan “Qara”, “Qırmızı”, “Narıncı”, “Sarı”, “Yaşıl”, “Mavi”, “Göy”, “Bənövşəyi”, “Ağ” özlüyündə genetik yaddaşı, arxetipləri və invariant kimi məqamları aşkarlamaq baxımından informasiya ötürmə funksiyası ilə mühüm əhəmiyyət daşıyır.

Mühitə və dünyada baş verənlərə münasibət “Ərəb qardaş”³¹ şeirində öz əksini tapır. Şeirin imperiyaların məkrli siyasətinə və xalqların yaşadığı acı taleyə münasibət sərgilədiyi, bu gün mahiyyəti daha dərinlən dərk etmək vəziyyəti, eləcə də siyasi proseslərin gedişini, müasir mənzərəsini aydınlaşdırmaq baxımından çox əhəmiyyətli olduğu vurğulanır.

Şairin yaradıcılığında vətən sevgisi, yurd həsrəti və s. vətənpərvərlik hissləri əsasən Qarabağ mövzusunda özünü göstərsə də, Cənub mövzusu da bu məzmununda onunla paralel gedir. Belə ki, Araz çayı vətəni iki yerə bölən xəncər obrazında təsvir olunur, o tayda qalan həmvətənlərə, vətən torpağına niskilli sevgi şeirin ehtiva etdiyi əsas mənanaya çevrilir.

Zəngin mətn fakturası, özünəməxsus ifadə üsulları ilə səciyyələnən P.Qəlbinur poeziyası tarixi yaddaşı, etnoqrafik xronikanı, toponimik mənzərəni əhatələmək və onların ehtiva etdiyi mənzərəni bir mədəniyyət kodu olaraq sıralamaq baxımından əvəzsizdir. Qədim türk yurdlarının şeir mətnində sıralanması və ona olan həssas münasibət bir örnək olaraq yaradıcı təsəvvüründə nümunə kimi bütövləşir. Arxaik təsəvvürdə hansısa tarixi olaya, etnik yaddaşın müəyyənləşdirdiyi törə düşüncəsinə köklənən bu sıralanma mətn informasiyasında daha dərin qatlara diqqət yetirməyin gərəkliyini düşünmək üçün əsas olur. Bütün bunlar P.Qəlbinur poeziyasının mövzu zənginliyində yaradıcı

³¹ Qəlbinur, P. Ağılıma gələnələr, başıma gəldi /P.Qəlbinur. – Bakı: Ozan, – 2003. – s. 28.

imkanlarının çoxqatlılığını və modelləşdirmə gücünü, mətn bütövlüyündə formalaşdırdığı təsəvvürü ortaya qoyur.

Dissertasiya işinin III fəslinin ikinci paragrafi **“Təsvir və ifadə vasitələrinin fərdiliyi”** adlanır. Adından görüldüyü kimi, bu paragrafda şairin yaradıcılığının estetik prinsipləri, yaradıcı özünəməxsusluğunu müəyyənləşdirən məzmun, ümumi intonasiya axarı, fikrin ekspressivliyi, sintaktik fiqurların mətn daxilində qazandığı mənə çalarları birbaşa olaraq tədqiqat predmeti seçilir. Ritm, mətn intonasiyası və bütünlükdə arxitektonik sistem məzmun yaratmanın vasitəsi kimi özünü göstərdiyindən yaradıcı istedadının və ondan istifadə imkanlarının bir meyarı kimi səciyyəyənlir. F.e.d. Ə.Əsgərli Paşa Qəlbinur poeziyasında obrazlaşmadan söhbət açarkən onun iki səviyyəsini müəyyənləşdirir:

“1) Duyğu, qavrayış, təsəvvür – hissi idrakla obrazlaşdırma. Bu çoxluq, üstünlük təşkil edir.

2) Anlayış, mühakimə, əqli nəticə - məntiqi idrakla obrazlaşdırma”³².

Lakin tədqiqatçı bu bölgünün şərtilik olduğunu bildirməklə obrazlaşmalar arasında qəti sədd qoymağın düzgün olmadığını vurğulayır.

Paragrafda diqqət çəkilən əsas məsələ Paşa Qəlbinur poeziyasının strukturu, dil mükəmməlliyi onun məzmunyaratma funksiyası ilə yanaşı, həm də məzmunu açmaq duyğusuna köklənməsi xarakteridir. Qeyd olunur ki, ənənəvi üslubiyatın müəyyənləşdirdiyi sintaktik fiqurlar sırasında bədii təsvir vasitələrinin (epitet, bənzətmə, metonimiya, metafora, sinekdoxa, simvol), bədii ifadə vasitələrinin (bədii sual, təzad, təkrir, mübaligə, inversiya, kinayə) müstəsna yeri vardır.

Xalq şeirinin ümumi ənənələrinə köklənən sənətkar dil faktlarından və xalq düşüncəsindəki əsrarəngiz özəlliklərdən yararlanmaqla uğurlu bənzətmələr sayəsində orijinal bir poetik örnəyi ədəbiyyatımıza təqdim edir. Məsələn, “sellər ruh oynadan bir cəngi çalar” deyimindəki çoxqatlılıq sel//cəngi müstəvisində uğurlu bir bənzətmə tipini ortaya qoymaqla həm də metaforik xarakterliliyi diqqət

³² Əsgərli, Ə. Fərdi üslubun poeziyası/ Ə.Əsgərli. Bakı: Vektor, 2017, – s.97-98

önünə gətirir. Söz təkrarları, sintaktik paralellər şeirin ümumi axarında aparıcı funksiya daşması ilə uğurluluğu müəyyənləşdirir. Çünki “*ritm, vəzn və melodiya təbiətdə və insan əməyində mövcuddur və müvafiq olaraq öz ifadəsini dildə tapmışdır*”³³.

Paşa Qəlbinur poeziyasının strukturu, dil mükəmməlliyi onun məzmunyaratma funksiyası ilə yanaşı, həm də məzmunu açmaq duyğusuna köklənməsi xarakteri ilə səciyyələnilir. Ənənəvi üslubiyyatın müəyyənləşdirdiyi sintaktik fiqurlar sırasında bədii təsvir vasitələrinin (epitet, bənzətmə, metonimiya, metafota, sinekdoxa, simvol), bədii ifadə vasitələrinin (bədii sual, təzad, təkrir, mübaligə, inversiya, kinayə) müstəsna yeri vardır. Onların mətn daxilində sərgilədiyi məzmun sənətkarın yaradıcı imkanlarının müəyyənliyi üçün əsas olur. Ədəbi-nəzəri fikrin bütün görkəmli nümayəndələri onları məzmun yaratma funksiyası ilə konkret sənətkarların yaradıcılığından çıxış etməklə təhlilə gətirmiş və ənənəvi üsullar içərisində yerinin əzəldən ucalıq olduğunu xüsusi olaraq vurğulamışlar. Məsələn, “Duz saray”³⁴ şeirində Naxçıvan Duz mədəni haqqında öz təəssüratlarını bölüşən şair məcazlardan yararlanmaqla şeirə əlavə ovqat qatmışdır.

Çeşidli məcazlar sistemi (bədii təsvir və bədii ifadə vasitələri) xalq təfəkkürünün özünəməxsusluq qatlarını, zənginlik və həm də imkanlılıq dərəcəsini (bəlkə də dilin qədimliyini) ortaya çıxarmaq üçün ən mühüm qaynaqlardandır. Paşa Qəlbinur da yaradıcılığında bir sənətkar kimi daim axtarışda olması və müxtəlif ifadə formalarından yararlanması, orijinal çatdırma imkanlarına yiyələnmə bacarığı ilə seçilmişdir. Onun şeirlərinin bəzəyinə çevrilən epitetlər, frazemlər, metafora, metanimiya, sinekdoxa, simvol, təzad, inversiya və s. poetikliyi yaradan fiqur kimi mətnin sintaktik, paradiqmatik, janr səviyyəsinin bütövləşməsinin təminatçısı olmuşdur. Poeziyanın qrammatikası kimi səciyyələndirilən bu fiqurlar özlüyündə xalq ruhunun ifadə formulu funksiyası daşıyır. “Səssiz-səmirsiz”, “Oyan”, “İşıq kimi”, “Bənzərsizim”, “Bu qış gecəsi”, “Bilirəm göylərdə ilahi eşq var”, “Sən ilahi tam”, “Ağ dənizdə burulğanım”, “Mən sənə o qədər

³³ Бехер, И.Р. В защиту поэзии/ И.Бехер. Москва: Наука, 1959, – с.345.

³⁴ Qəlbinur, P. Ağılıma gələnələr, başıma gəldi /P.Qəlbinur. – Bakı: Ozan, – 2003. – s. 432.

inanıram ki”, “Yenə”, “Ağlama”, “Mən və sən”, “Sənə yazacağım şeir”³⁵ və s. zəngin poetik fiqurlar, frazemlər, xalq dilinin geniş imkanları ilə yüksək bütövlük qazanmışdır. “Mən ki, Xarıbülbulü dərməmişəm, Qaragilə” misrası ilə başlayan şeir müəllifin zəngin eridusiyasını, xalq düşüncəsində olanlardan yüksək ustalıqla istifadə etmə imkanlarını aydınlaşdırır.

Dissertasiya işinin üçüncü fəslində əldə olunmuş nəticələr, respublikamızda AAK-ın tövsiyə etdiyi elmi jurnallarda dərc etdirdiyi məqalələrdə öz əksini tapmışdır^{36,37}.

Tədqiqat işinin “**Nəticə**” hissəsində tədqiqat zamanı irəli sürülmüş tezislər 7 bənddə göstərilmişdir:

1. Şair, alim, publisist və nasir kimi geniş yaradıcı fəaliyyəti ilə ədəbi-mədəni mühitin diqqətində olan Paşa Qəlbinur bütün kontekstlərdə orijinal dünyagörüşü, fərqli yanaşma və mənalandırmaları ilə həmişə ədəbi-nəzəri fikrin diqqətini özünə cəlb etmişdir. B.Nəbiyev, B.Budaqov, E.Əlibəyzadə İ.Mustafayev, Ş.Salmanov, K.V.Nərimanoğlu, Q.Qəhrəmanov, M.Seyidov, R.Azadə, A.Abdullazadə, Y.Səmədoğlu, A.Məmmədov, V.Quliyev, M.İsmayıl, M.Aslan, Qabil, İ.Rəhimli, V.Səmədoğlu, V.B.Odər, F.Sadiq, Ş.Rza, S.Rüstəmханlı, S.Murtuzayev, Ə.Əsgərli kimi ədəbi-nəzəri fikrin nümayəndələrinin Paşa Qəlbinur poeziyasına həssaslığı onun sənətkar təsəvvürü formalaşdırması düşüncəsindən irəli gəlmişdir. Aparılan təhlillər konseptual xarakteri ilə ədibin yaradıcılığında üslub və düşüncə özünəməxsusluqlarını və orijinal canlandırma üsullarını aydınlaşdırmaq məqsədi daşıyır.

2. Paşa Qəlbinur poeziyası mühit və yaradıcı özünəməxsusluğu müstəvisində ciddi mükəmməlliyi ilə fəlaklaşır. 70-80-ci illər poeziyasında özünü göstərən meyil və tendensiyalar üzərində köklənən

³⁵ Qəlbinur, P. Ağlıma gələnələr, başıma gəldi /P.Qəlbinur. – Bakı: Ozan, – 2003. – s.154.

³⁶ Heybətova, A.C. Paşa Qəlbinur Azərbaycan sərbəst vəznli şeirinin yaradıcılarından biri kimi / – Bakı: Pedaqoji Universitetin xəbərləri, – 2019. №2, – s. 59-64.

³⁷ Heybətova, A.C. Müasir Azərbaycan poeziyasında ənənəvi mövzu və ideyalar (Paşa Qəlbinurun yaradıcılığı əsasında) // – Naxçıvan: Elmi Əsərlər. NU, – 2021. №1, – s.178-185.

sənətkarın yaradıcılığının enerji qaynaqları mahiyyəti etibarilə onun əsərlərinə əlavə çalar qatmış və yaradıcı imkanlarının ortaya çıxması üçün əsas olmuşdur. Etnik sistemin mükəmməl mənlilik təsəvvürləri, milli-mənəvi yaddaşın davranış və düşüncə kodları yeni şəraitdə dərk və təqdim üsullarının spesifikliyi ilə müəyyənləşir. Çağdaş ədəbi-mədəni mühitin bir kriteriya olaraq əsas götürdüyü yaradıcılıq konsepsiyası 60-cı illərin ruhu üzərində köklənməklə mahiyyətə yönəlikli tendensiyası ilə ciddi təsəvvür formalaşdırır. Paşa Qəlbinur da məhz bu yeniləşmənin istedadlı nümayəndələrindən biri olaraq ədəbiyyata öz töhfələrini vermiş şəxsiyyətlərdəndir.

3. Fərdi üslubun ənənə və özünəməxsusluq xüsusiyyətləri üzərində köklənən Paşa Qəlbinur poeziyası formal strukturların mükəmməlliyi və janr tipologiyasının spesifik formulları baxımından da uğurlu təsəvvür formalaşdırır. Onun heca və sərbəst vəznərdə yazdığı şeirlərin struktur sxemləri formanın özünün məzmun yaratma imkanları ilə səciyyələnir. Mətn fenomenliyi, sözün məna yaddaşı bütün imkanları ilə janrın məzmunyaratma funksiyasında bütövləşir. Daha doğrusu, forma və məzmun bütövlüyünün qarantı kimi mükəmməl təsəvvürə yüklənir.

4. Azərbaycan poeziyasının şifahi və yazılı qanadı ilkin nümunələrdən Paşa Qəlbinur yaradıcılığı da daxil olmaqla günümüze qədər həmişə ənənə və yenilik müstəvisində zənginləşmələrlə səciyyələnmişdir. Bunların hamısı etnik sistemin bədii-estetik təsəvvürləri və onun əhatələdiyi mədəniyyət çərçivəsində təzahür etmişdir. Paşa Qəlbinur poeziyasının düşüncə qaynaqları bütün müstəvilərdə bunlara köklənməklə ənənənin yaşarlığını və hansı özünəməxsusluqlarla ehtiva olunduğunu göstərmək baxımından əvəzsizdir. Xalqın zəngin məişəti, folklor yaddaşı, ilkin təsəvvürləri, inam və etiqadları, arzu və istəkləri, təbiətə, cəmiyyətə, insana münasibət kredosu bir tərəf olaraq əsas götürülür.

5. Paşa Qəlbinur poeziyası Azərbaycan sərbəst şeir ənənəsinin ədəbi-tarixi təcrübəsi və təkamülü prosesinin ümumi mənzərəsini aydınlaşdırmaq müstəvisində gərəkli faktura ilə müəyyənləşir. Ümumiyyətlə, son dövrlərdə ədəbi-nəzəri fikrin təhlillərində diqqət önünə gətirilən məsələlərdən biri sərbəst şeir ənənəsinin tarixi dinamikasının mahiyyətinə olan həssaslıqdır. Türk şeirinin oturuşmuş

heca modeli öz mükəmməlliyi və çeşidli örnəklərinin zənginləşmə prosesi ilə həm tarixilik, həm də etnik müəyyənlik aspektində daha təfərrüatlı yanaşmalara yol açır. Paşa Qəlbinur poeziyasında özünüifadənin əsas modeli olan sərbəst şeir ənənəsi tarixi kökləri ilə etnosun ilkin yaradıcılıq təsəvvürlərinə bağlanır.

6. Paşa Qəlbinur poeziyası bütün mahiyyəti ilə xalqın zəngin etnik sistemini ifadəyə köklənməklə həm də etnik yaddaşın göstəricisi olaraq mühüm dəyər qazanır. Bayatı, nəğmə, atalar sözü, məsəl, əfsanə, rəvayət, nağıl, dastan, epos və s. kimi folklor örnəklərindən yararlanma onun şeirlərinə əlavə ovqat qatmaqla yanaşı, həm də yeni məna çalarları gətirməklə mətnin bədii-estetik imkanlarını gücləndirmişdir. Bu yararlanma özünü müxtəlif səviyyələrdə göstərmişdir. Məsələn, bəzi məqamlarda şair xalq bayatısını və yaxud da hansısa nəğmənin müəyyən bir misra, beyt və bəndini yaradıcı şəkildə artırmaqla bədii mətnə əlavə ovqat qatmış və onun sənət nümunəsi olaraq uğurluluğunu təmin etmişdir. “Üç alma”, “Xəyalımda yallı getdi dağlarımız”, “Şuşanın dağları”, “Gilətağda bir ev var”, “Yağaq Qarabağa”, “Ərəb qardaş”, “Mən ağ işıqam”, “Dünyam”, “Falçı”, “İtmiş həsrət kimi”, “Söndürdüyün telefon”, “Sən ilahi tam”, “Sən getsən” və s. şeirləri bunun səciyyəvi örnəyidir.

7. Paşa Qəlbinur poeziyası bütün kontekstlərdə tipoloji təhlillərə yol açır. Bu mətn tiplərindən tutmuş hipertekstuallığa qədər mükəmməl bir təsəvvürlə müəyyənləşir. Çünki ədibin mövzunu seçmə, ona yanaşma üsulları, eləcə də sənətkar düşüncəsində yaradıcı intelleksiyasını ifadə üsulları həmişə orijinallığa köklənməsi ilə səciyyələnilir. Zəngin yaradıcı istedadı, özünəməxsus yanaşma texnologiyası, poetexnoloji sistem mükəmməlliyi Paşa Qəlbinur poeziyasında mahiyyət məsələsi olaraq faklaşır. Fonopoetik, morfopoetik sistemin mükəmməlliyi, sintaktik səviyyənin modelləşdirmə imkanları, misranın fikir yükü, fəvqəlməkanlılıq və fəvqəlzamanlılıq funksiyası bütün aspektləri ilə yaradıcı istedadının əhatəliliyini ortaya qoyur. Şairin yaradıcılığında özünü göstərən səs simvolizmi, səs assosiasiyaları, janr paradiqması, semantik modelləşmə səviyyəsi, mətnin estetik işarə funksiyası və s. bir bütöv olaraq Paşa Qəlbinurun çağdaş ədəbi-mədəni mühitdə yerini müəyyənləşdirir.

Dissertasiya işinin əsas məzmunu müəllifin çap edilmiş aşağıdakı elmi əsərlərində öz əksini tapmışdır:

1. Heybətova, A.C. Bədii ədəbiyyatda azərbaycançılıq ideologiyası// “Mədəniyyətlərəarası dialoqda bədii ədəbiyyatın rolu” Beynəlxalq Elmi Konfransın Materialları. – Sumqayıt: – 4 dekabr – 5 dekabr, – 2018, – s.432-434.
2. Гейбатова, А. Дж. Любовь к Богу и к Родине в творчестве Паши Гальбинура // “Теория Та Практика Сучасної Науки Та Освіти” Міжнародної наукової конференції. – Дніпро: – 29 November – 30 November. Частина I. – 2019, – с. 339-341.
3. Heybətova, A.C. Paşa Qəlbinur Azərbaycan sərbəst vəznli şeirinin yaradıcılarından biri kimi / – Bakı: Pedaqoji Universitetin xəbərləri, – 2019. №2, – s. 59-64.
4. Heybətova, A.C. Azərbaycan poeziyasında milli ruhun inikası // Al Farabi. Beynəlxalq Sosial Elmlər Konqresi materialları, – Bakı: – 1 avqust – 4 avqust, – 2019, – s.113-114.
5. Heybətova, A.C. Paşa Qəlbinurun yaradıcılığında Tanrı sevgisi // Karadeniz Zirvesi. II Uluslararası Sosial Bilimler Kongresi. Rize/Türkiye, – 23 Avqust – 25 Avqust, – s.681-683.
6. Heybətova, A.C. Azərbaycan poeziyasında sərbəst şeir ənənəsinin təcrübəsi və təkamül mərhələləri /– Bakı: Poetika.izm (Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun elmi əsərləri), – 2020. №3, – s.29-33.
7. Heybətova, A.C. Paşa Qəlbinurun yaradıcılığında lirik “mən”in təşəkkül və təkamül birliyi// Humanitar elmlərin öyrənilməsinin aktual problemləri. BSU, – Bakı: – 2020, – s.86-90.
8. Heybətova, A.C.Sərbəst vəznli şeirlər müəllifi Paşa Qəlbinur yaradıcılığının müasir Azərbaycan ədəbiyyatında mövqeyi və əhəmiyyəti// Filoloji Elmlər innovativ tədqiqatlar Kontekstində. Beynəlxalq elmi praktik onlayn konfransın materialları. – Bakı: – BSU, – 24 dekabr, – 2020 – s.64-69
9. Heybətova, A.C. Azərbaycan ədəbiyyatında sərbəst şeir ənənəsinin yaranma tarixinə bir nəzər / – Naxçıvan: Axtarışlar (AMEA Naxçıvan bölməsi, İncəsənət, Dil və Ədəbiyyat

- İnstitutu), – 2021. №1, – s. 36-40
10. Heybətova, A.C. Paşa Qəlbinur yaradıcılığında lirik “Mən”in təşəkkül və təkamül birliyi./ – Naxçıvan: Axtarışlar. AMEA Naxçıvan bölməsi, İncəsənət, Dil və Ədəbiyyat İnstitutu, Cild 14, – 2020. №4, – s. 28-32.
 11. Heybətova, A.C. Paşa Qəlbinurun sərbəst şeir yaradıcılığı // – Bakı: Filologiya məsələləri, – 2021. №5, – s.175-181.
 12. Гейбатова, А. Дж. Противопоставление ассоциативной мысли как сущность определенности// Міжнародної наукової конференції “Освіта І Наука у Мінливому Світі: проблеми та перспективи розвитку”. Kiev /Ukraina. Part II, – 2021, – s. 254-256.
 13. Heybətova, A.C. Müasir Azərbaycan poeziyasında ənənəvi mövzu və ideyalar (Paşa Qəlbinurun yaradıcılığı əsasında) // – Naxçıvan: Elmi Əsərlər. NU, – 2021. №1, – s.178-185
 14. Гейбатова, А. Дж. Психологизм поэзии П.Гальбинура и культ поэтических образов // Вестник Національного Технічного Університету України, Том 33 (71), – 2021, №2, Частина 1, – с. 268-272.
 15. Гейбатова, А. Дж. Факторы формирующие поэзию П.Гальбинура и особенности стилистической индивидуальности// – Москва: Глобус. – 2021. №2, – с.40-43.
 16. Geubatova A.J. Factors shaping the poetry of P.Galbinur and individuality features of style/ Vestnik Majkopskogo Gosudarstvennogo Tehnologičeskogo Universiteta. – Maykop, –Volume 14, 2022, №4, – p.112-118.

Dissertasiya işinin müdafiəsi _____ 2023-cü il tarixində saat ____ da AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun nəzdində fəaliyyət göstərən ED 1.05 – Dissertasiya şurasının iclasında keçiriləcəkdir.

Ünvan: AZ 1143, Azərbaycan Respublikası, Bakı ş., Hüseyn Cavid prospekti, 117, Akademiya şəhərciyi, Əsas bina, Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun Elektron akt zalı, IV-mərtəbə

Dissertasiya ilə AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun kitabxanasında tanış olmaq mümkündür.

Dissertasiya və avtoreferatın elektron versiyaları AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun rəsmi internet saytında yerləşdirilmişdir.

Avtoreferat _____ 2023-cü il tarixində zəruri ünvanlara göndərilmişdir.

Çapa imzalanıb: 14.06.2023

Kağız formatı: A5

Həcm: 39631

Tiraj: 100